

העמק דבר לפרשת בהר

פרק כה

פרק כה, א

א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר:

בהר סיני לאמר. דכל פרשיות שבתו"כ היו הדברות באהל מועד. ואף על פי שבסיני נאמרו גם כן למשה בכל זאת לא נדברו הפרשיות שיאמרו אותם לישראל עד בואו לאהל מועד. אבל פרשה זו עד סוף פרשה בחקתי דמסיים בהר סיני נאמרה ונדברה בסיני **לאמר** לישראל. וגם משה אמר לישראל אז וכמו שכתבתי שמו' כ"ד ג' בשם המכילתא. ובמס' סוטה (לז,ב) ידוע אשר ברכות וקללות נאמרו בסיני.

פרק כה, ב

ב דַּבַּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לַה':

שבת לה'. לא בשביל טובת הקרקע לנוח פעם א' בשבע שנים אלא בשביל דבר ה' ורצונו.

פרק כה, ג

ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאַסְפָּתָ אֶת-תְּבוּאָתָה:

ואספת את תבואתה. לא כמו בשביעית שלא ניתן אפילו הגדל מאליו אלא לאכילה ולא לאסוף ולכנוס לסחורה ולגורן כמו שיבואר אבל בשש שנים תאסוף לגורן. ומשם תאכל ולא מן השדה כמו בשביעית וביובל דכתיב מן השדה תאכלו וגו' (פס' יב).

פרק כה, ד

ד וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שֶׁבַת שְׁבֵתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שֶׁבַת לֵה' שְׂדֵד לֹא תִזְרַע וְכֶרֶם לֹא תִזְמַר:
שבת שבתון יהיה לארץ. כבר ביארנו בס' שמות ט"ז כ"ג ושם ל"א ט"ו. ובזה הספר לעיל כ"ג ג' דמשמעות שבתון בהני קראי דכתיב גם כן שבת שבתון להקטין זמן תוספת לשביתה. ועיקר דברינו מבואר במו"ק (ד,א) במשמעות מקרא דילן. דמשום הכי ביטלו תוספת שביעית נאמר כאן שבת ונאמר בשבת בראשית שבת מה להלן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרין כך כאן היא אסורה לפניה ולאחריה מותרין. ורבותינו התוס' נתקשו מאד היאך למדו משבת בראשית היתר על תוספת.

אבל האמת יורה דרך נוסחא שהביאו התוס' בר"ה ד"ט א' וכן הוא בחידושי ריטב"א מו"ק שם נאמר כאן שבת שבתון ונאמר להלן שבת שבתון. וכן הוא הנוסחא בשאלתות דרב אחאי פרשה זו בכתב יד נאמר כאן שבתון ונאמר להלן שבתון מה כו' מבואר דדיוק שבתון משמעו לאפוקי תוספת. אלא דשם בשבת בראשית אינו אלא במקום מצוה [ולדעת רוב הפוסקים] כמבואר בכל מקום דכתיב בשבת בראשית שבת שבתון. והכא בסתם שביעית כך הוא שאין לו תוספת.

ובזה מבואר מה שסיים הכתוב עוד שבת לה'. דכמו דכתיב בפרשה בשלח (טז,כג) שבתון שבת קודש לה' מחר. ונתבאר שם דלפי שסבור משה שלא ניתן עדיין אז מצות שבת אלא לה' הוא שבת ולא לישראל משום הכי אין בו תוספת. הכי נמי ביאר הכתוב טעמא דמילתא שאין בשביעית דין תוספת כלל משום שהוא שבת לה'. לא כמו שבת בראשית שאינו אלא אקרקפתא דגברי שאסור לישראל לעשות מלאכה אבל שיהא הגוי עושה מלאכת ישראל מעצמו מותר ע"פ דין תורה מה שאין כן שביעית הוא איסור המונח על הקרקע שהרי מותר לישראל לחרוש ולזרוע בחו"ל ולהיפך בא"י כתיב (להלן פס',נד) ובכל ארץ אחזתכם גאולה תתנו לארץ. ונתבאר שם דמצוה לישראל לגאול את הארץ מן הגוי שלא יחרוש בשביעית וא"כ שהוא שבת לה' משום הכי אין בו תוספת בזמן ואינו אלא שבתון.

פרק כה, ה

ה אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרֶד לֹא תִקְצֹר וְאֵת-עֲנָבֵי נְזִיֶרֶד לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבֵתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ:
שנת שבתון יהיה לארץ. האי שבתון בא למעט אופן השביתה. וכמו ביו"ט דכתיב שבתון לחוד ובא למעט מלאכת אוכל נפש. הכי נמי כתיב שבתון ללמד דרק קצירה ובצירה זריעה

וזמירה אסור מהתורה ושאר מלאכת הקרקע מותר מהתורה. ומשום הכי לא כתיב כאן שבת שבתון דבכל מקום דכתיב למעט זמן תוספת כתיב שבת שבתון. ובכל מקום דכתיב למעט המלאכות כתיב שבתון.

פרק כה, ו

ו וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ לֶךָ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְרְךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ:

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. הדרש ידוע (בכורות יב,ב) ולא לסחורה. ועדיין תיבת לכם מיותרת. ומה מקרא חסר והיתה שבת הארץ לאכלה וגו'. ונראה לפי הפשט דהכי קאמר דמה שהוא שבת הארץ לכם. שאין אתם רשאים לעשות תכלית מהספיח או מפרי האילן. בזה בא לאכלה לך ולעבדך ולאמתך בשוה. לא כדרך מזון העבדים שנותנין להם סובין וכדומה פסולת כמו שכתבתי בס' בראשית מ"ז נ"ד. ומשום הכי דייק הכתוב לעיל כ"ב י"א בתרומה שאין להאכיל תרומה לעבדים כ"א פסולת. דגוף הלחם מצוה שיאכלו הבעלים. ונוהג בתרומה כדרך שנוהג בחולין. מה שאין כן בשביעית הוא הפקר והכל שוין באכילתן. והיינו משום שהוא שבת הארץ לכם שאי אפשר לבעלים ליהנות מן קרקע שלו יותר מאחרים. ובעבד בכלל אחרים.

(הרחב דבר:) והדרש איתא בבכורות (יב,ב) אמר רב חסדא בהמת שביעית פטורה מן הבכורה וחייבת במתנות פטורה מן הבכורה לאכילה אמר רחמנא ולא לשריפה וחייבת במתנות דלאכלה קרינא ביה. ואין הפירוש דמשום דמצות שביעית שיהא לאכלה דוחה איסור בכורה וכמה לאוי דגיזה ועבודה. דודאי אי אפשר לומר כן. שהרי בקדשים ודאי מצות אכילה כתיב ביה ומכל מקום אינו דוחה איסור דחלב וגיד הנשה וכדומה. ותו דאי איתא דכך הכונה מאי איצטריך לומר וחייבת במתנות. פשיטא מה לי אם יאכל הוא או הכהנים. אלא הכי פירושו דכתיב לכם לאכלה. שהתורה נתנה שביעית לכם ולא לדבר שיגיע לשריפה. וא"כ לענין בכורה הרי היא אינו לכם משום הכי פטורה מן הבכורה כדין בהמת הפקר. משום הכי היה עולה על הדעת דגם לזה אינו לכם שיתחייב במתנות משום הכי אמר רב חסדא דכיון דלאכילה הוא מיקרי שפיר לכם וחייבת במתנות.).

פרק כה, ז

ז ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל-תבואתה לאכל:

ולבהמתך וגו' תהיה כל תבואתה לאכול. לא כייל הכתוב לבהמתך ולחיה אשר בארצך עם עבדך וגו' ולא היה נצרך לסיים תהיה כל תבואתה לאכול. אלא ללמדנו שמכל מקום אינו דומה בהמה לעבד ואמה. דבאמת אסור ליתן לבהמה מאכלי אדם מפירות שביעית וכדתנן בשביעית פ"ח מ"א. אלא בשביל שהוא הפקר המה אוכלים בעצמם וזהו תהיה כל תבואתה לאכול. ממילא, ולא שתתן להם. וכדתניא בתוספתא שביעית (ה,יג). פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות אם הלכה הבהמה מאליה תחת התאנה ואכלה, אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול אבל עבד ואמה נשתוו להבעלים עצמם, ואין בזה משום הפסד פירות שביעית כמו בבהמה.

פרק כה, ח

ח וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים ויהיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה:

והיו לך וגו'. כולו מיותר. וכי אין אנו יודעים לחשוב. ובא ללמדנו דלא נימא דעיבורין של שבע שבתות שנים מתקבץ לשנה שלמה. והוי יובל לפני כלות שביעית האחרון משום הכי מפרש דימי שבע שבתות השנים. שאין השנים נמנים כלל לימים רק לחדשים ואחרי שאין לנו לדעת כמה חדשים באלו שבתות אלא הימים מה שאינו נמנה כלל בחשבון שנים. וא"כ מובן דיתרון העיבור נכלל בשנה.

פרק כה, ט

ט והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל-ארצכם:

ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם. פרש"י בשם התו"כ ממשמע שנאמר ביוה"כ אינו יודע שהוא בעשור לחודש. אלא לומר לך תקיעה בעשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם. ותמה הוא שזה לא נשנית אלא ע"ד ר"א דסבירא ליה דמכשירי שופר דוחה שבת וכמו שמפרש בגמרא שבת (קלו,א) הא דתניא בתו"כ לעניין מילה ודאי דוחה את השבת ולא ספק אם הוא בן ח' דוחה שבת. דקאי לעניין מכשירין וכו' אליעזר. אבל לרבנן דמכשירין אין דוחה שבת כלל. ליתא זה הדרש. ומכל שכן תקיעת שופר שאינה מלאכה

כלל ושרי גם בלי מצוה, א"כ ליתא לזה הדרשה כלל. וכבר עמד על זה הרמב"ן ז"ל אבל לא יישב הרמב"ן לדעת חכמים דיוק הכתוב ביום הכפורים. שהוא ודאי לכוונה נאמרה. וכן הוא בירושלמי ר"ה רפ"ד ה"א והעברת שופר תרועה בעשור לחודש וכו' זו אתה מעביר בארצכם הא אחרת לא.

אלא צריך לומר דנפקא מינה גם לרבנן ולעניין העברה ברשות הרבים כמשמעות לשון תעבירו. דאף על פי דעיקר הכונה הוא תקיעה מכל מקום נכלל בזה העברה ממש. וכדאיתא ר"פ הזורק (שבת צו, ב) ג"ש מהעברת שופר וגו' לעניין הוצאה. ולא דביוה"כ רשאין להוציא מרשות לרשות או ד"א ברשות הרבים. אלא אם נצרך להביא השופר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים שמהתורה מותר אם אין צריך לפוש בינתיים [כמו שכתב הריטב"א בחידושו עירובין דל"ג א' וכדמוכח במס' שבת דצ"ז א' מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים עצמה. ר"ע מחייב וחכמים פוטרין ע"ש. והכי מוכח בכתובות דל"א ב' ע"ש]. ואם הדרך רחוקה והוא כסבור שלא יהיה נצרך לפוש ואח"כ הוכרח לעמוד הרי זה חייב חטאת ואינו בכלל אנוס שפטור מקרבן אלא בכלל שוגג שכסבור שיהיה יכול וכדאיתא כיוצא בזה בשבועות ד"ז ב' כסבור יכולני לבעול או ישאו שנים את השופר. וזה יכול וזה יכול פטורים. ואח"כ הוכרח א' לעמוד ואינו יכול וחייב זה שיכול חטאת. וכ"ז בדבר הרשות אסור לעשות כך, באופן שאינו ברור שלא יבא לידי חטאת.

ומעתה אם חל ר"ה בשבת שהוא ספיקא דיומא בכל א"י לבד בירושלים מקום שמקדשין החודש אסור להעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים מה שאין כן יוה"כ שאין מתעניין שני ימים וסומכין על הא דברוב שנים אלול חסר וא"כ אינו ספק. ואתי מצות עשה ודאית ודוחה זה האיסור שאפילו אם יעמוד אינו אלא שגגה. זהו הפירוש מעיקר הכתוב. וחז"ל למדו מכאן לדעתם דעיקר התקיעה גם כן שאסור מדרבנן משום גזרה דרבה לא תהא נדחית מצות עשה זו אלא בספיקא ביומא ולא ביוה"כ שהוא ודאי. והיינו דאיתא בר"ה (ל, א) דתניא ביוה"כ שהוא ודאי. והיינו דאיתא בר"ה ד"ל דתניא ביוה"כ תעבירו שופר בכל ארצכם מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. אמר רב הונא ועם בי"ד. מאי ועם בי"ד בזמן בי"ד. אבל לא כמו ר"ה שחל בשבת דדוקא בפני בי"ד ע"ש. וכדאיתא בפירוש בסוכה רפ"ד (מב, ב) דגזרה דרבה בלולב אינו אלא במקום ספיקא דיומא הכא נמי גזרה דרבה לעניין שופר.

(הרחב דבר): ולמדנו מהאי קרא שכבר בזמן בית ראשון מעיקר התורה יש לנהוג בכל א"י שני ימים ר"ה משום ספק. וכ"ה בפירוש בירושלמי עירובין פ"ג ה"ט. והכי עשו בבבל כמו שהוכחתי בהעמק שאלה פירוש קנ"ח אות א' מקראי דנחמיה ח'. ולמדנו שגם מעיקר התורה רוב שנים אין אלול מעובר. ומשום הכי ביוה"כ סומכין על הרוב משום דוחק התענית. דאי לא תימא הכי מנלן דיום הראשון הוא עיקר לקבוע בו התענית אלא על כורחך משום רוב. ומכל מקום ר"ה כיון שיש לחוש שמא יתברר הדבר שעיברו את החודש עושין שני ימים. ועיין עוד מה שכתבתי לעיל כ"ג כ"ד. וכיוצא בזה העלינו לעיל י"ג ל"ג דמהתורה יש לתקן היאך שאפשר להסתלק מן הספק מה שאין כן במקום שאי אפשר אז יש לסמוך על הרוב).

פרק כה, י

י וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל-יִשְׂבֵיָהּ יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לְכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל-אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ:

וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה. נכלל בזה בעלי מלחמה העומדין מחוץ לביתם בשעבוד המלוכה ונימוסי המדינה וביובל שבים לביתם ואחוזתם. וע' להלן י"ח. **יובל היא.** לפי הפשט הוא מלשון הובלה ממקום למקום. ובאמת גם איל נקרא יובל. משום שהולך תמיד ממקום למקום ומפרש המקרא טעם שם יובל. **ושבתם וגו' ואיש אל משפחתו.** אפילו אין לו אחוזה הולך לעיקר משפחתו ונקבצים כל בעליה המשפחה זה לזה.

תשובו. הדרש ידוע. והפשט דהשבה ראשונה אפשר לפרש שיבא לאותה שנה למקומו ולמשפחתו להתראות עמם. ואח"כ יחזור למקומו הראשון משום הכי חזר ופירש תשובו שישבו לחלוטין במשפחתם. דבמה שנקבצים כל בני המשפחה לעיקר מולדתם גורם לתקן הענינים שגרם להיות ההתרחקות ויהיו קבועים עם כל בני משפחתם.

פרק כה, יא

יא יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תְּהִיָּה לְכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת-סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת-נִזְרֶיהָ:

יובל היא שנת החמשים וגו'. עד כה אמרה תורה דשנת החמשים הוא יובל. ועתה הוסיפה תורה שלא נימא אם לא נעשה יובל בזמנו ע"י איזה סיבה יהיה יובל בשנה אחרת שישובו איש אל משפחתו ע"כ אמרה תורה יובל היא שנת החמשים שנה ולא שנה אחרת ונתנה טעם משום דאזהרה אז לא תזראו וגו' ובשנת היובל אין בזה הפסד המדינה אחר שגם בל"ז אסור בעבודה אבל בשנה אחרת אם יהיו בטלים עי"ז שיהיו האנשים מובלים ממקום למקום יהיה בטול ישוב הארץ בחנם.

פרק כה, יב

יב כי יובל הוא קדש תהיה לך מן-השדה תאכלו את-תבואתה:

קדש תהיה לכם. משום הכי אסור ליהנות מעבודת הארץ כמו קודש. מכל מקום **מן השדה תאכלו את תבואתה.** בלי אסיפה לגורן אלא מן השדה לטחינה וכדומה רשאים. אף על פי שהיא קודש. דמכל מקום היא מכינה לעצמה מה שגדל בה.

(הרחב דבר: וכיוצא בזה פרש"י שבת (יח,ב) על הא דתניא לא תמלא אשה קדרה כו' ואם עשתה כן אסורין בכדי שיעשו בפרש"י הטעם כדי שלא יהנה ממלאכת שבת. ולכאורה תמוה הא לא בישל בידיים בשבת. אלא העביד איסורה לפני השבת וא"כ אינו אלא קנסא שלא יהנה ממלאכת איסור. ואם נימא דאי משום קנסא היה סגי שלא יאכל בשבת עצמו שהרי מתחלה היתה כוונתו משום אכילת שבת. ואמאי הוא אסור גם כן למוצ"ש בכדי שיעשו. משום הכי פרש"י דאסור משום שלא יהנה ממלאכת שבת. א"כ קשה מאי איריא שעשה באיסור דרבנן, הא אפילו נתבשל מאליו יהא אסור כיון דנתבשל בשבת. אלא העניין דאף על פי דשבת מיקרי קודש לפי דעת ההמון שמעשיה אסורים ולפי עיקר ד"ת גם כן אין שבת מכינה ליו"ט שאחריו. מכל מקום אין זה אלא מה שאסור בשבת עצמה וא"כ נעשה הכנה בשבת בשביל יום שלאחריו משום הכי אסור. מה שאין כן אם אפשר לאכול בשבת עצמה הרי שבת מכינה לעצמה. וממילא רשאים גם לאחר השבת. משום הכי אם נתבשל מאליו דשרי לאכול בשבת, ממילא שרי גם לאחר השבת. אבל אם נתבשל באיסור שקנסו שלא תאכל בשבת, ממילא אסור גם במוצ"ש משום שלא יהנה ממלאכת שבת. ובהעמק שאלה סי' קכ"ח אות ז' הראיתי שזה דעת הירושלמי ורב שרירא גאון. וסברה זו הוא גם כן ביובל דאף על פי דקודש היא מכל מקום מן השדה תאכלו.

דיובל מכינה לעצמה. מיהו לאחר יובל אסור משום מצות ביעור כמו בשביעית. ובזה לא דמי לשבת).

פרק כה, יג

יג בַּשְּׁנֵת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תֵּשְׁבוּ אִישׁ אֶל-אֲחֻזָּתוֹ:

תשובו איש אל אחוזתו. לפי הפשט בא להוסיף שאינו רשות דסלקא דעתך דחובה על האדון להניח את עבדו או את שדהו אבל המוכר אם אינו רוצה לשוב לשדהו רשאי משום הכי כתיב תשובו איש אל אחוזתו. הוא מוכרח לשוב לאחוזתו. מה שאין כן אל משפחתו אינו חובה לבא ולהתראות עמהם אלא הוא בן חורין לילך לנפשו.

פרק כה, יד

יד וְכִי-תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל-תּוֹנוֹ אִישׁ אֶת-אָחִיו :

וכי תמכרו ממכר לעמיתך. אין הלשון מדויק וכי תמכור מיבעי. אבל העניין, דזה ברור דגוף הפרשה מיירי בשדה, וכדתיניא בתו"כ אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב. ואף על פי דבגמרא (ב"מ מז,ב) פירשו מדכתיב מיד דמיירי בדבר המיטלטל מיד ליד. מכל מקום לא נעקר קרקע מכאן אלא דבמטלטלין נמי מיירי. והא שאמרו חז"ל (שם) דבקרקע אין אונאה יבואר לפנינו דדבריהם מוכרח מפשטא דקרא גם כן אבל הא פשיטא דמיירי בשדה. ושדה אין דרך להמכר בא"י אם לא כי ימוך כמו שמבואר בפרשה הסמוכה (פס',כה) כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו. וכאן כתיב סתם וכי תמכור. משום הכי פירש הכתוב וכי תמכרו. דמיירי שנפל שדה שאין בו כדי חלוקה ליורשים ואין להם מעות שיאמרו גוד או אגוד משום הכי כתיב בלשון רבים.

ממכר. לאפוקי של בעל הבית שאינו עומד לימכר. וכדאיתא בב"מ פרשה הזהב (נא,א). מיהו בהעמק שאלה פרשה בהר (סעיף קיג) ביארנו דיש בזה טעם אחר, משום שדומה לפרש על מנת שלא יהא דין אונאה. ולא מדיוק הכתוב. אלא נראה לאפוקי מוכר עצמו בעבד עברי שאינו עומד לימכר.

פרק כה, טו

טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עַמִּיתְךָ בְּמִסְפַּר שָׁנֵי-תְבוּאֹת יִמְכְּרֶךָ :

במספר שנים וגו'. לפי הפשט מפרש איזו אונאה אסורה בקרקע, הינו באונאת השנים וכך כתב הרמב"ן במשמעות אותו הכתוב. וממילא למדנו דדוקא כהאי גוונא שהוא טעות במדה ומנין אסור. מה שאין כן טעות בשווי. אבל מטלטלין דאי אפשר לפרש באונאת השנים על כורחך כל אונאה אסור. והרי מבואר בכתוב הדין כקבלת חז"ל. נחזור לפירוש הפסוק שהזהירה תורה להקונה שלא יאנה בשנים לומר שיש מעט שנים עד היובל פחות מהאמת.

במספר שני תבואות ימכר לך. הזהיר הכתוב כמו כן להמוכר שלא יאנה את הקונה לומר שיש יותר עד היובל. והנה בקונה כתיב השנים. ובמוכר כתיב שני תבואות. היינו דבאמת המכירה עד היובל לא נחשב אלא שני תבואות לאפוקי שני שביעית. והמוכר אסור להונות גם בזה, שיעלים מהקונה שיש כך וכך שני שביעית. אבל הקונה אינו מוזהר כי אם שלא יאמר שאין לו כי אם מעט שנים עד היובל. ולא שיאנה את המוכר לומר שיש הרבה שני שביעית יותר ממה שהוא האמת שהרי המוכר יודע חשבון שביעית שהרי לא זרע עד כה בשנה שביעית. ואי אפשר לטעות אלא בחשבון שנים עד היובל מה שאין כן המוכר שמאנה את הקונה אפשר שהקונה לא ידע כלל מענין שביעית וכסבור שנזרע כל השנים משום הכי צריך להודיעו כמה שני תבואות וע' להלן כ"ז י"ח.

(הרחב דבר: ובגיטין (מח,ב) למד רבא מזה הפסוק דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. פירוש שאין גוף הקרקע מכור אלא תבואת השנה. ומזה למדנו דהא דקיימא לן קנין פירות לאו כקנין הגוף אינו מצד הסברא אלא מגזרת הכתוב. והנפקא מינה בזה. דלא קיימא לן הכי אלא באופן שלא היה להקונה בגוף הקרקע כלל מעולם. אבל אם היה לו בגוף הקרקע מכבר ועתה יש לו קנין פירות באמת הרי זה כקנין הגוף. וכך כתבו התוס' ב"ב (נ,א) בד"ה קסבר כו' אי נמי דלא דמי כו'. והא דקיימא לן כריש לקיש בהא דמכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב. אף על פי דשם היה להאב גוף הקרקע תחלה. היינו מחמת דאבא לגבי בריה אחולי אחיל. כדאיתא סברה זו בב"ב (קלו,ב). ומשום הכי הביא רבא ביבמות (לו,ב) דקיימא לן כריש לקיש בהא דמכר הבן בחיי האב ולא הביא הא דמוכר שדהו לפירות, היינו משום דבהא לא איצטריך לומר דהלכה כר"ל דקרא מסייע ליה. אלא אפילו בהא דמכר הבן בחיי האב דלא ידענו מהאי קרא, מכל מקום קיימא לן כר"ל מצד סברא הנ"ל. ובזה מיושב קושית רב יוסף בגיטין שם למאן דאמר קנין פירות לאו כקנין הגוף וקיימא לן

כמאן דאמר דאין ברירה היאך מייתי בכורים. מעתה לא קשייא מידי דלא אמרינן קנין פירות לא כקנין הגוף אלא באופן שאין להקונה בגוף הקרקע כלום, מה שאין כן באחין שחלקו הרי יש לכל אחד מהאחים גם בגוף הקרקע חלקו אלא שאינו מבורר ובזה מהי קנין פירות כקנין הגוף. ולא כרב יוסף שלא חלק בכך.

ועפ"ז מבואר סוגיא דב"ק (צ,א) דקאמר דמחלוקת קנין פירות כקנין הגוף דמי קאי בפלוגתא דהני תנאי דתניא, המוכר עבדו לאחר ופסק עמו ע"מ שישמשנו ל' יום ר' מאיר אומר ראשון ישנו בדין יום או יומים קסבר קנין פירות כקנין הגוף דמי ר' אליעזר אומר שניהם אינן בדין יום או יומים זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו תחתיו. אמר רבא מאי טעמא דר' אליעזר אמר קרא כי כספו הוא כספו המיוחד לו. כמאן אזלא הא דא' אממר איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום. כמאן כר"א. מאן תנא להא דת"ר מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכן עבד של שני שותפין אין יוצאין בראשי איברין שאינן חוזרין א"ל רב מרדכי לרב אשי הכי אמרי משמיה דרבא ר"א היא, מי לא אמר ר"א כספו המיוחד לו, הכי נמי עבדו המיוחד לו. וכתבו התוס' דעל כורחך בעבד של שני שותפין מיירי דלזה הגוף ולזה הפירות דומיא. דאיש ואשה. וזה דוחק. וגם רש"י לא פירוש כן כמו שפירש בהא דאמימר. וכן קשה פסק הרמב"ם. שהרי אגן קיימא לן דלא כאמימר וכדאיתא בב"ב (ג,א). ומכל מקום קיימא לן כר"א. וכבר עמדו ע"ז. וע' ביאורי הגר"א יו"ד סי' רס"ז.

אבל באמת גוף מימרא דרבא דאמר מאי טעמא דר"א אמר קרא כי כספו הוא כספו המיוחד לו. אינו מבואר לכאורה למאי איצטריך לדרשה הרי הטעם מבואר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, וא"כ אינו עבד שלו. אלא רבא לטעמיה דבכהאי גוונא שהיה גוף הקרן שלו ועתה הניח לו קנין פירות, יכול להיות כקנין הגוף דמי. משום הכי בעי דרשה. ומפרש הגמרא דאמימר קאי כר"א ועל כורחך לא סבירא ליה כדרבא דהוא מדרשה דא"כ ודאי לא אפשר למילף מכירה מדין יום או יומים וכמו שכתבו התוס' בד"ה כמאן. אלא מסברא דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וכרב יוסף שאינו מחלק. ועל זה קאמר מאן תנא להא דת"ר מי שחציו עבד כו' ודאי משמעות שני שותפין ממש ומימעט מעבדו המיוחד לו. וכן הוא בסוטה דמ"ג ב' ממעט מכרמו של שותפין כמשמעו משום הכי מפרש רבא כטעמיה דטעמא דר"א אינו מסברא דקנין פירות לאו כקנין הגוף אלא מדרשה דכספו המיוחד לו הכי נמי עבדו המיוחד לו. אבל במכירה אינו כן. ולא כאמימר ורב יוסף, והכי קיימא לן כרבא. ונתיישב בזה הכל.)

פרק כה, טז

טז לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך:

לפי רוב השנים וגו'. כל זה הפסוק מיותר. שהרי פשוט דלפי רוב שנים המחיר בא מרובה ממעט שנים. אלא בא ללמד שברוב השנים תרבה מקנתו יותר לפי ערך השנים כשהן מעט. שהרי מי שקונה לשנים מועטות אין כדאי להוציא על בנינים משום איזה שנים וא"כ הנאת השדה מעוטה. מה שאין כן ברוב השנים יכול לבנות שם ולעשות בה הרבה תשמישין. ולא לעניין אונאה דבר הכתוב שהוא שוה יותר ברוב השנים מחמת זה, וכן להיפך, אלא קמ"ל דלא נימא לזריעה לחוד נמכר ולא לבנות שם כמו שרוצה במשך השנים עד היובל, וכמו שוכר וא"כ אין נפקא מינה ברוב השנים או מעט אלא משתלם לפי חשבון השנים לבד. משום הכי למדנו הכתוב שאין כן, אלא רשאי לעשות בה כמו בשלו אפילו לחפור בורות שיחין ומערות כדמוכח בגיטין (מז,א) דפליגי אם יש קנין לכותי בא"י לחפירת בשיחין ומערות. הא ישראל ודאי שרי. ובערכין (כט,ב) פרש"י ותוס' שהקונה שדה בשנת היובל לרב יכול לקצוץ אילנות. וע' ברמב"ם הל' שמיטה ויובל (יא,א) במשנה למלך. וע' להלן פס', כח.

והיינו דמסיים כי מספר תבואות. היינו פרנסה והנאה שיש לך מהשדה הוא מוכר לך. ע"כ כל שהשנים מרובות ההנאה מרובה ואין פירוש תבואות כפירוש שני תבואות. דשני תבואות הפירוש שזורעין בהם מה שאין כן שביעית שהשנה גורמת שלא תהיה הנאת השדה. אבל מספר תבואות פירושו הכנסות השדה יהיה מה שיהיה. ושכירות בתים מיקרי גם כן עללתא.

פרק כה, יז

יז ולא תונו איש את-עמיתו ונראת מאלהיך כי אני ה' אלהיכם:

ולא תונו איש את עמיתו. ידוע הדרש שהוא אזהרה לאונאת דברים ובאשר שמצוי הוא במו"מ להתקצף ולאנות את חברו בדברים משום הכי סמך אזהרה זו לכאן שיהיה נזכר אז מאותה אזהרה. והוא הדין בכל שעה.

פרק כה, יח

יח וְעִשִּׂיתֶם אֶת-חֻקְתֵּי וְאֶת-מִשְׁפָּטֵי תִשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְיִשְׁבַּתֶּם עַל-הָאָרֶץ לְבִטָּח:

ועשיתם את חקתי. בכל פסוקים שכדומה לזה כתיב ושמרתם את חקתי ואת משפטי וגו' וכאן שינה הכתוב בלשונו לכונה עמוקה. דכבר ביארנו (יח,ה יט,לז כ,כב) דבכל מקום שהקדים הכתוב חקים למשפטים משמעו חקים כללים שהתורה נדרשת ומתפרשת בהם. ומשפטים החקירה היוצא מכללים. ופירוש שמירה ועשיה. הוא שמירה מה שלמד כבר שלא ישכח. ועשיה להוסיף עפ"י העיון חדשות והנה לעשות חידושי תורה עפ"י הכללים שנשנו כבר, אין צריך עיון יתירה כ"כ כמו לעשות איזה כלל בדרשת התורה עפ"י הקבלות בהלכות שמכבר. כמו שהוסיף תנא דבי ר' ישמעאל י"ג מדות. ומתחלה היה שבע מדות שהביא הלל הזקן כדתניא בתוספתא דסנהדרין (ז,ה) ובכמה מקומות. ואחר תנא דבי ר' ישמעאל נתוספו עוד כללים והוא ע"פ עיון מחדש בכל דור ודור. והנה בשני יובל, שעה מוכשרת להרבות בעיון תורה יותר מאיזה שנים מטעם שיבואר. משום הכי הזהיר כאן הכתוב ועשיתם את חקתי לעשות כללים ע"פ עומק העיון.

ואת משפטי תשמרו. המשפטים היינו החקירות שכבר נשנו תשמרו ועשיתם אותם וגם תעשו חדשות.

וישבתם על הארץ לבטח. הוא הטעם והסיבה מה שנדרש בשני יובל להגדיל תורה. דשמירת הארץ. מאוה"ע הוא ע"י אנשי חיל היושבים על הספר. וביובל אין אנשי חיל חמושים למלחמה שהרי כל אחד שב לאחוזתו ולמשפחתו וא"כ יש סכנה בישיבת הארץ שנית דלשמירת הארץ נדרש שיהיה אוצרות המלך במבצרים כדכתיב בדה"ב י"א כ"ג. ויובל הבא אחר שנה שביעית כבר האוצרות מתרוקנים משום הכי הזהיר הכתוב ועשיתם את חקתי וגו' ופלפולה של תורה היא חרבם של ישראל. והיא המוספת שמירת המדינה וכל מה שהמלחמה יותר מסוכנת יש לחדד יותר החרב. ועין עוד ס' שמות ל"ד כ"ד.

פרק כה, יט

יט וְנָתַנָּה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וְאָכַלְתֶּם לְשִׁבְעַ וְיִשְׁבַּתֶּם לְבִטָּח עֲלֵיהָ:

ונתנה הארץ פריה וגו'. אם נפרש על שני תבואות הוא פלא. דמה זה שייך לכאן ומקומה ר"פ בחקתי וגם שם כתיב יבולה וכאן כתיב פריה. וכל סדר הפסוקים שאחריה וכי תאמרו מה נאכל וגו' אינו מבואר למה זה הקדים הכתוב וכי תאמרו וגו' ואם לא יאמרו מה נאכל.

מה יהיה בשביעית. אלא עניין הכתוב ונתנה הארץ פריה קאי על שנת שביעית ויובל דיהיה כ"כ ברכה בפרי העץ ובספיחיה שיהיה לאכול לשובע מיהא בשנים האלה. אלא שלא ישארו לסחורה דאסור אבל למאכל השעה יהיה די גם עפ"י רבוי הגדולים גם עפ"י ברכה במעים כפירוש הספורנו.

ע"כ **וישבתם לבטח עליה**. לא תהיו נצרכים לתור ממקום למקום אחר מזונות כדאיתא בב"ק פרק הכונס (ב,ס) רעב בעיר פזר רגלך. אבל לא תהיו צריכים לכך, אלא תשבו לבטח הוא מלשון טח. והיינו דבפסוק הקודם הקדים הכתוב על הארץ ואח"כ לבטח. וכאן כתיב להיפך. תחלה לבטח ואח"כ עליה. משום דשם הנושא הוא הארץ, שלא תהיו יראים לשבת בא"י מפני הגייסות, וכאן הנושא הוא הישיבה במקום אחד לא נודדים בא"י ממקום למקום כדרך שני הרזון.

פרק כה, כ

כ וְכִי תֹאמְרוּ מֵה-נֹאכַל בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת-תְּבוּאֹתֵינוּ:

וכי תאמרו וגו' באשר שבאמת כ"ז אינו אלא מעשה נס, שיהיו גדלים בשנה לא זרועה תבואה ופירות האילן, משביעים את כל האדם והבהמה וידוע דדרך נס אינו ראוי אלא לפי ההכנה לכך. והיינו עפ"י שהקדים הכתוב (פס',יח) ועשיתם את חקתי וגו' שירבו בשקידת התורה ובפלפולה בשנים אלו. ואין מן הפלא שיוגדל כחם לאלוה. ויהיו מאמינים ומוסרים את עצמם להנהגה עליונה זו, ונגד זה תהיה באמת אז השגחה נפלאה. אבל אם לא תהיו בזה האופן ותהיו משתוממים על זה מה נעשה בשנה השביעית. וכאשר יהא כן, אז לא יהיה דרך נס, שהשגחה היא באה לפי הכנה וכמו שכתבתי בס' שמות ג' י"ד וי"ט ו' ובספר דברים ה' ד'. והיה עולה על הדעת דעיקר מצות שביעית ויובל לא ניתנה אלא למתנהגים בדרך מעלה יתירה. אבל באמת אינו כן, דהתורה יכולה להתנהג בשלימות אפילו לאנשים שאינם בזו המעלה. ומשום הכי פירש הכתוב וכי תאמרו בשנה הששית מה נאכל בשנה השביעית, ולא תהיו במעלה עליונה זו, אזי וצויתי וגו'. שהוא בדרך השגחה פרטית בדרך הטבע.

פרק כה, כב

כב וזרעֶתֶם אֶת הַשָּׂנֵה הַשְּׁמִינֵת וְאָכַלְתֶּם מִן-הַתְּבוּאָה יֶשֶׁן עַד הַשָּׂנֵה הַתְּשִׁיעַת עַד-בּוֹא תְּבוּאָתָה תֹאכְלוּ יֶשֶׁן:

עד השנה התשיעית. לא תהיו נחוצים לאכול בשמינית מן השדה קודם כניסה לגורן אלא הכניסו לגורן ותתייבש היטב בלי דוחק הרעב. והיינו **עד בוא תבואתה.** שתביאו התבואה לגורן ולאוצר.

פרק כה, כג

כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַר לְצִמְתָּת כִּי-לִי הָאָרֶץ כִּי-גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עַמִּדִי:

לא תמכר לצמיתות. לפי הפשט אין משמעות לצמיתות לעולם אלא בהחלט באופן שאי אפשר לגאול. וזהו פשט לצמיתות להלן פס'ל, וכן פירש"י בפסוק הסמוך. ויותר נראה דבא הכתוב להזהיר שלא למכור לעובד כוכבים כדרך שאנו עושים בשביל מלאכת שבת. כך היה עולה על הדעת למכור השדה בשביעית ויובל לעובד כוכבים והוא אינו מוזהר על זה הזהירה תורה שלא למכור ולמסור לעובד כוכבים.

כי לי הארץ. ואין לכם רשות למכור לעבוד אותה יותר משאתם זכאים בה.

כי גרים ותושבים אתם עמדי. לענים פרנסת הארץ אתם תושבים. אבל לעניין מכירה לעובד כוכבים אתם גרים. שאין הארץ שלכם למכור בזמן שאין רצוני לעבודתה. וע"ד ספר בראשית כ"ג ד'.

פרק כה, כד

כד וּבְכָל אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לְאֶרֶץ:

ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. אפילו כבר נמכרה לעובד כוכבים מצוה לגאול אותה שלא תהא נעבדת בשביעית. ולא כמו שאם נמכרה לישראל. שאין השדה בשעבוד ביד הקונה יותר מביד המוכר. ומשום הכי אין מצות גאולה אלא ביד הקרובים אבל גאולת הארץ מיד הקונה העובד כוכבים העובד בה בשביעית מצוה לגאולה. והרי אפילו בזמן הזה איתא בגיטין (ח,ב) דמשום ישוב א"י מצוה לגאול שדה מעובד כוכבים. מכל שכן בעת ישוב א"י בידינו מצוה לגאולה מיד העובד כוכבים שלא יעבוד בה בשביעית. וכתוב **ובכל ארץ אחוזתכם** שאין בזה מצוה אלא בשעה שכל הארץ ביד ישראל אלא שנמכר לעובד

כוכבים איזה אחוזה ויעבוד בשביעית. מה שאין כן אם כל א"י ביד עובדי כוכבים ואי אפשר לגאול כולה אין מצוה לגאול איזה מקום. זהו פשט הפסוק והדרשה תדרש.

פרק כה, כה

כה כִּי-יִמּוֹךְ אֶחִיד וּמְכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקֶּלֶב אֵלָיו וְגֹאֵל אֶת מִמְכָּר אֲחִיו:

ובא גאלו. שמפורש להלן בדינו גאולת המוכר עצמו. שהוא אחד מאחיו או דודו או בן דודו.

הקרוב אליו. ידוע הדרש שהקרוב קרוב קודם.

פרק כה, כו

כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה-לוֹ גֹאֵל וְהִשִּׁיגָה יָדוֹ וּמָצָא קָדִי גֹאֲלָתוֹ:

והשיגה ידו. הכי מיבעי או השיגה ידו. ואיש כי לא יהיה לו גואל מיותר. ובא להורות לנו דרך מוסר כי זה שלא יהיה לו גואל יבא ליד כך שתשיג ידו. דמי שיש לו גואל והוא בוטח עליו מסיר בטחונו מה' מה שאין כן אם אין לו על מי לסמוך הרי הוא חוסה בו ית' והקב"ה יודע חוסי בו וממציא לפניו כדי גאולתו. (ואח"כ ראיתי שהקדימיני בזה בס' מלאכת מחשבת) וכתוב ואיש. ולא ואם לא יהיה לו גואל. ללמדנו דגם הבוטח בה' מכל מקום צריך להיות איש היודע את בוראו ומשתדל בתפלה ובקשה ממנו ית'. וכמבואר בויקרא רבה (יז,א) טוב ה' לקויו יכול לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו, פירוש, גם יבקש בתפלה.

פרק כה, כז

כז וְחֹשֶׁב אֶת-שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהָשִׁיב אֶת-הָעֶדְף לְאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר-לוֹ וְשָׁב לְאֲחֻזָּתוֹ:

וחשב את שני ממכרו. אשמעין דלא נימא שאין זה חשבון צדק. דהנותן מעות על שכירות שדה מכמה שנים, אינו חושב בשוה הנאת שנה ראשונה דמיקרבא הנייתא לשנה שניה ואילך. וא"כ כאשר נתן מתחלה מזומנים על שש שנים, היה חשבוננו על שנה ראשונה סך יותר, ועל שנה שניה פחות מעט, וכן הלאה. וכשדר בה ומשתמש בשדה ארבע שנים, היה עולה על הדעת שאין צריך להחזיר עבור שתי שנים הנותרות כ"א מעט משום הכי אשמעין שיהא חשבון כל השנים בשוה. והטעם הוא דבאמת יוכל הקונה לומר שגם בל"ז היה מחויב להלוות לו באופן שיהא בטוח וזה הקנין הוא משכון בטוח ושנה

המאוחרת שוה אצלו כמו הראשונה והרי הוא מוחזק בקנינו ואי אפשר להוציא מידו בחשבון ספק.

פרק כה, כח

כח וְאִם לֹא-מִצָּאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְּפָרוֹ בְּיַד הַקְּנָה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיִצָּא בְּיָבֵל וְשָׁב לְאַחֲזָתוֹ:

ביד הקונה אותו. ברשות שלו אפילו לחפור בו בורות שיחין ומערות. כאדם העושה בתוך שלו. ולא כמו שוכר מחבירו.

ויצא ביובל. הוסיף הכתוב על הא דלעיל באשר סמך להא דכתיב ביד הקונה אותו אפילו להשביח. וס"ד דביציאתו הרי צריך המוכר לשלם שבחם של הבנינים. וכל זמן שלא סילק במזומן אין לו לצאת. משום הכי כתיב ויצא ביובל והוא זוקף עליו במלוה. שהרי ע"מ כן בנה והשביח כדי לצאת ביובל. והכי איתא בב"מ (קט,א) הלוקח שדה ויצא ביובל שמין לו. ונראה לפרש הא דאיתא בערכין ד"ל הניר את השדה סד"א אמרינן ליה הב ליה דמי וליסק קמ"ל. שאין הפירוש שאין צריך לשלם אלא שאין יכול לעכב יציאתו מן השדה עד שישלם את השבח.

פרק כה, כט

כט וְאִישׁ כִּי-יִמְכַר בֵּית-מוֹשָׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלְתּוֹ עַד-תֶּם שְׁנַת מִמְּפָרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלְתּוֹ :

והיתה גאלתו גו'. אמרו חז"ל במס' ערכין שהוא רבית, והתורה התירה. ואינו דומה לשדה גאלה שלא אמרו שהוא רבית אחר שגואלה, דשם הוא מנכה עבור השנים שדר בה מה שאין כן בית אם דר חצי שנה והבעה"ב מחזיר כל מעות המכירה בלי נכייטא הרי זה רבית.

(הרחב דבר: וכתבו התוס' דס"ד ב' לשיטת ר"ת שאינו מחלק בין בית לשדה והרי שדה בלי נכייטא אינו אלא רבית דרבנן. וא"כ הוא הדין בית ועל כורחך הא דתנן הרי זה רבית אינו אלא רבית דרבנן. והוא דוחק. ולולי דברי רבותינו ז"ל הייתי אומר דר"ת לא אמר לחלוק על פרש"י אלא לענין נכייטא. דרש"י סבירא ליה דרק בשדה הוא דשרי בנכייטא

מה שאין כן בבית דברי הנאה. ועל זה כתבו התוס' דאין נפקא מינה בין בית לשדה שהרי מקצת העת שדר בה משלם, ועל מה שידור אינו ברור בבית כמו בשדה, שהרי אפשר שיפול הבית וכדומה. מה שאין כן בלי נכייטא ודאי שי נפקא מינה. דבשדה אין הקונה נהנה ממנה עד סוף השנה ומי יודע מה שיהיה משום הכי הוי רבית דרבנן מה שאין כן בית מה שדר בו חצי שנה הרי זה רבית גמור לכולי עלמא).

ימים תהיה גאולתו. פרש"י שנה שלמה קרוי ימים. אבל בערכין (לא,א) מבואר דלעניין שלא נחשוב למנין עולם למדנו מדכתיב שנת ממכרו ולא של מנין עולם. וא"כ על כורחך בא לעניין אחר ופליגי רבי וחכמים. רבי מפרש, מיד אי אפשר לגאול אלא אחר שני ימים שתהיה ביד הקונה אז תהיה גאולתו. וחכמים סבירא להו דבא ללמד לחשוב מעת לעת ולא בתחלת הלילה של יום האחרון. ופירוש ימים שנחשב במנין ימים שהשעות נחשבות בו. ועין עוד בסמוך.

פרק כה, ל

ל ואם לא-יגאל עד-מלאת לו שנה תמימה וקם הפית אשך-בעיר אשך-(לא) [לו] חמה לצמימת לקנה אתו לדרתיו לא יצא ביבל :

שנה תמימה. האי תמימה פליגי גם כן רבי וחכמים. רבי סבירא ליה דבא לרבות עיבור שנת החמה היינו שס"ה יום וחכמים סבירא ליה דבא לרבות חודש העיבור של לבנה.

(הרחב דבר:) והנה בדרשה דימים מפרש בגמרא דרבי לא דריש מעת לעת משום דסבירא ליה דמיום ליום ומעת לעת תרוייהו משנת ממכרו נפקא ליה. ונראה דרבי אזיל לטעמי' דמפרש מתמימה לרבות עיבור שנת החמה. משום הכי אין מקום לחשוב שתחלת הלילה יהא גורם. אבל חכמים דמפרשי עיבור של לבנה משום הכי בעי קרא בפני עצמו לרבות מעת לעת. והכי מדויק בסוגיא שם דקאמר דרבי יליף מתמימה ואח"כ קאמר דתמימה אתי לעיבורה אלא נפקא ליה משנת ממכרו. ולכאורה למאי קאמר תחלה דרבי יליף מתמימה והרי מפורש במשנה דרשה דתמימה לעיבורה. אלא הכי קאמר, מתמימה ידע רבי דמעת לעת משנת ממכרו נפקא ליה וכמו שכתבתי.

והנה נחלקו בתוס' שם בכל מקום דחשבינן שנה שלו אי מעת לעת. כמו בבתי ערי חומה. וכמו דלעניין עיבור נפקא לן בכל מקום מבתי ערי חומה. וזהו דעת השאלתות פרשה

בחקתי לעניין שנים דגדלות בן ובת. והכי פרש"י ערכין (יח,ב). והכי נראה דעת הראב"ד כמו שכתבתי בהעמק שאלה דעת סי' קס"ז. והר"א בתי' חולק וסבירא ליה דלא נפקא לן בכל מקום אלא לעניין עיבור, דלמדנו מלשון שנה תמימה. דהוא הדין בכל מקום שנחשב שנה שלו הוא תמימה. אבל מעת לעת דנפקא לן מימים אינו כן [והכי דעת רש"י בנדה דמ"ז ב']. והכי מוכרח לפרש"י ביבמות (לא,א) בשופעות מתוך י"ג] ומבואר דלרבי ודאי בכל מקום נחשב מעת לעת שהרי קאמר דתרוייהו מחד קרא נפקא ליה. מיהו גם לרבי אינו אלא במקום דכתיב שנה וסבירא ליה דנחשב שס"ה ימים כמבואר בר"ה ד"ו ב' דגם שנה דקדשים הוא שס"ה יום לרבי. אבל שני גדלות דבן ובת שאינו מפורש בקרא אלא הלכה למשה מסיני די"ג לזכר וי"ב לנקבה ולא מצינו דרבי סבירא ליה י"ג פעמים שס"ה. אלא מודה דנחשב בשני לבנה. וא"כ גם רבי סבירא ליה דאינו מעת לעת לדעת הפוסקים הללו (ובאשר הוא עיקר בתורה ביארתי בזה אפס קצה הדברים).
לצמיתת. לפי הפשט הוא כמו שכתבתי לעיל שאינו יכול לגאול בעל כורחו לעולם.

פרק כה, לג

לג וְאֲשֶׁר יִגָּאֵל מִן-הַלְוִיִּם וַיִּצָא מִמֶּכֶר-בֵּית וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיָּבֵל כִּי בְּתֵי עָרֵי הַלְוִיִּם הוּא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ואשר יגאל. ואשר יקנה מיבעי. דגאולה משמעו שהיה מתחלה שלו ומכרה או הקדיש וכשחוזר אליו מיקרי גאלה ונראה דמשום דאחוזת הלויים מתחלה נפלה לשבטים והקב"ה צוה ליתן מחלקם ללוויים. וסלקא דעתך דאם א' מאותו השט קנה מן הלוויים לא יצאו ביובל, שאינו אלא כמו גאלה לאחוזת השבט, משום הכי כתיב ואשר יגאל וגו' דאפילו לא יקנה אלא יגאל, היינו אותו השבט מכל מקום ויצא וגו' (אח"כ מצאתי זה בספר פענח רזי).

פרק כה, לה

לה וְכִי-יָמוּךְ אַחִיד וּמָטָה יָדוֹ עַמּוּךְ וְהִחְזַקְתָּ בוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עַמּוּךְ:

וכי ימוך אחיך ומטה ידו וגו' גר ותושב וגו'. הפסוק מפרש שני אופני מכות. אם מטה ידו. היינו שיש לו נכסים ואחוזת שדה בא"י אלא שאין כחו יפה לזרוע. וידו כמה פעמים משמעו כוחו כמו שכתבתי בס' בראשית מ"ו ד'. ועוד תנאי עמך. היינו שאתה מכירו ורגיל עמך

כפרש"י להלן מ"ז. אז **והחזקת בו**. בהלואה. ומשום הכי הקדים הכתוב דוקא מטה ידו ודוקא עמך. שאתה יודע שהוא נאמן לשלם לאחר שיראה זרע תבואה באחוזתו. **גר ותושב**. אם ימוך איש שאין תקוה שישלם כמו גר ותושב שאין לו אחוזה בארץ. והוא הדין אחיך כהאי גוונא. והוי כמו דכתיב וכי ימוך אחיך גר ותושב אז וחי עמך אזהרה להחיותו ולא ימות לשחת ח"ו ומיירי בא"י שחיות הרגיל היה מן הקרקע ואחוזה בארץ. והדבר מובן שזה אינו מצוה התלויה בארץ. והוא הדין בחו"ל שחיות האדם תלויה באומנות או במסחר. וזה אין נפקא מינה בין אחיך לגר ותושב. והנפקא מינה הוא בהליכות עולם של אותו עני ומך. ועל זה כתיב (פס', לו) עוד אל וגו'.

פרק כה, לו

לו אֶל-תִּקַּח מֵאֲתוֹ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית וְיִרְאֶת מֵאֲלֹהֶיךָ וְחֵי אַחֶיךָ עִמָּךְ:

נשך ותרבית. לפי הפשט נשך בכסף. שלוח על מסחור. ואם לא הלוח לו יוכל להיות שהיה מרויח באופן אחר ונמצא מה שמקבל יותר מגוף הלואה הוא נושך את הלוח ממה שהשתכר לעצמו. ותרבית הוא הממציא תבואה לזריעה וכשגדל ומשלם היתרון לא מיקרי נושך את הלוח שהרי בלי זריעה לא היה גדל בדרך נס וא"כ אינו נושך את הלוח אלא להמלוח הוא מתרבה.

וחי אחיך. משמעות חי מתפרש על שני אופנים כמו שכתבתי בס' בראשית ב' ז' ובכמה מקומות. פעם משמעו חי ולא מת ופעם משמעו חי ולא עצב. וכן כאן הראשון וחי עמך קאי על וכי ימוך אחיך גר ותושב וחי עמך. היינו שלא ימות לשחת. וכאן משמעו וחי אחיך עמך שתחזיק בידו להלוות לו בלי נשך ותרבית, כדי שיהיה שוה לך בחיות ולא יאכל את בשרו כאשר יהיה מוכרח לשלם נשך. ובזה דוקא אחיך מה שאין כן תושב רשאי לקבל ממנו נשך.

פרק כה, לז

לז אֶת-כֶּסֶף לֹא-תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמִרְבִּית לֹא-תִתֵּן אֶקְלָךְ:

את כסף וגו'. לפי הפשט קאי על הלוח שגם הוא מוזהר שלא יתן כספו בשביל נשך. ואכלו בשביל מרבית.

פרק כה, לח

לח אָנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְתֵת לָכֶם אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים :

אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים. הוא טעם על אזהרה ללוח שלא יתן נשך. והרי מה יעשה והוא נצרך ללוות ואינו משיג בלא זה. על זה הוא נותן טעם. שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים. שהיו מתפרנסים בשופי מיד המלך כידוע. וא"כ עלי להשגיח ולהזמין פרנסה.

לְתֵת לָכֶם אֶת הָאָרֶץ כְּנָעַן. כבר נתבאר לעיל י"ד ל"ד דזה השם מורה על מסחור שהיו כנענים היושבים על הים והירדן מיוחדים בזה. ובא להסמיך בזה דלא נימא דרק להעוסקים בגידולי קרקע אסור להשיג ברבית. אלא הוא הדין בעוסקים במסחור. ועין בדברים (כג, כא) מה שכתבנו.

לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים. אפילו בחו"ל השגחתו עליכם.

פרק כה, לט

לֹט וְכִי-יִמְדֶּךָ אֶחֱיד עִמָּךְ וְנִמְכַר-לְךָ לֹא-תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדֶת עֲבָד:

וכי ימוך אחיך עמך. כמו שכתבתי (פס', לה) שהוא רגיל עמך. והקדים הכתוב. באשר אזהרה לא תעבוד בו עבודת עבד. ואל תרדה בו בפרך (פס', מג). לא שייך אלא במי שקונה עבד לתשמישי ביתו. ובזה האופן יש כמה אופני תשמישים. חשובים ומבזים. מה שאין כן מי שקונה עבד לעבוד בשדהו כל המלאכות ידועות ומוכרות ואי אפשר להרבות ולמעט מן הצורך. והעני הנמכר לעשיר. אין העשיר הקונה עבד לוקחו לביתו אלא א"כ הוא רגיל בו ויודע שאינו גנב משום הכי כתיב עמך. דבלא זה אמרו במס' דרך ארץ חשדהו. ומשום הכי לא כתיב אזהרות אלו בפרשת משפטים גבי הקונה עין עוד מב"ד דשם מיירי שנמכר על הגניבה ומסתמא משלחו בשדה.

פרק כה, מ

מ כְּשָׂכִיר כְּתוּשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד-שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:
כשכיר. אם העבד אומר שרגיל להיות שכיר יום לאומנתו.

כתושב. אם אינו אומן שרגיל להיות קודם שנמכר תושב בבית העשיר ומשמשו ועבור זה אוכל עמו. ועתה כאשר נמכר אינו רשאי להשתמש עמו אלא כמו שהיה אומן שכיר יום למלאכתו, או כמו שהיה רגיל עמו ואינו משתמש עמו לרצונו אלא במלאכות שאין נקלה לפניו.

פרק כה, מא

מא וְיָצָא מֵעֶמְקָךְ הוּא וּבְנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל-אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב:

הוא ובניו עמו. כמו שביארנו בס' שמות כ"א ג' גבי ויצאה אשתו עמו. כך מתפרש כאן גבי בניו. דמסתמא גם בניו רגילים בבית העשיר שאביהם נמכר אליו. והוא משתמש במ ואוכלים שמה. וכשהאב יוצא ביובל אפשר שהבנים לא ירצו לצאת שטוב להם בבית העשיר. ומזהר האדון שלא להחזיקם אצלו למען ישובו בעל כורחם עם אביהם.

ושב אל משפחתו. דבזה שיהיו בניו בבית העשיר הוא חרפה ולפוקה למשפחתו כאשר ישוב להם.

ואל אחוזת אבותיו ישוב. וגם נצרך הוא לעבודת אחוזת אבותיו. והרי אין לו עבדים כנענים שיעבדו את אחוזתו ע"כ הוא נצרך שיהיו בניו עמו.

פרק כה, מב

מב כִּי-עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּנֶּה עֶבֶד:

לא ימכרו ממכרת עבד. היינו שיהיו לחלוטין. מבואר שהוא טעם על הא דלעיל דכתיב ושב אל משפחתו וגו'.

(הרחב דבר: וא"כ מבואר דמיירי בתחלת מכירה ולא בנרצע. והא דתניא בתו"כ והובא בקידושין (טו,א) על הפסוק ושב אל משפחתו וגו'. אם בנרצע כבר אמור. לאו דוקא. אלא נגוף נמקרא מוכח הכי ולא מחמת שהוא מיותר וכמו בברייתא שני' דתניא אי במכרוהו ב"ד כבר אמור. ובאמת מוכרח מגוף המקרא כדאיתא שם. הכי נמי מוכרח מגוף המקרא ד"ושב אל משפחתו" מיירי בתחלת מכירה ובזה מובן הצריכותא דשם).

פרק כה, מג

מג לא-תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך:

לא תרדה בו בפרך. מלאכה שאינו מסוגל אליה, ואין בזה תועלת לבעליו כ"א להפריך גופו שלא ילך חפשי, וזה אסור בעבד עברי.

פרק כה, מד

מד ועבדך ואמתך אשר יהיו-לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה: מהם תקנו. מצוה לקנות כדי להוציאם מעובדי כוכבים.

פרק כה, מה

מה וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם והיו לכם לאחזה:

וגם מבני התושבים. התנה הכתוב בני והתושבים. לאפוקי התושבים עצמם. ולאפוקי בני גרי צדק. והיינו כמו שכתבתי דמהם תקנו הוא מצוה להוציאם מעובדי כוכבים. וא"כ תושבים עצמם כבר אינם עובדים עבודת כוכבים. ואף על פי שעדיין אוכלים נבלות וכאשר יהיה עבד כנעני יהא נכנס לכלל איסור כמו אשה מכל מקום זה אינו מצוה כלל כדאיתא ביבמות פרק החולץ (מז,א) שאין שום מצוה לעשות גרים. וכן בני גרי צדק. גם כן אביהם כשמתגייר מל אותם בעל כורחם כמו שכתבתי בס' שמות (יב,מח) וכפרש"י ביבמות (מח,א). משום הכי התנה בני התושבים שהמה עובדי עבודת כוכבים.

פרק כה, מו

מו והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעולם בהם תעבדו ובאחיכם בני-ישראל איש באחיו לא-תרדה בו בפרך:

לעולם בהם תעבדו ובאחיכם וגו' לא תרדה בו בפרך. חזר הכתוב והזהיר על פריכת הגוף דבזה נכלל מי שהוא עובד באופן שאין לו תקוה שאפשר להיות משוחרר, וזה לבד הוא פריכת הגוף ונפש, ועל זה כתיב לעולם בהם תעבדו. ונכלל בזה הלשון שתהא העבודה באופן שלא יקוה שיצא לחרות וכנגד זה הזהיר דבאחיכם בני ישראל אסור לעשות כן ואדרבה ראוי להרחיב לבבו ולומר לו אולי עוד יעזרך ה' וימצא גואל לך או תשיג ירך בסיבה ע"פ השגחתו ית'.

פרק כה, מז

מז וְכִי תִשָּׂיג יָד גֵּר וְתוֹשֵׁב עִמָּךְ וּמִן אֲחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַר לְגֵר תוֹשֵׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֶקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר:

ומך אחיך עמו. פרש"י מי גרם לו שימוך דבוקו עמו. ואף על פי שהוא משובח בשביל דבוקו עמך מכל מקום אין השבח מועיל אלא לפי ערכו שהוא עובד כוכבים ולא לישראל. ועדיין הדבר צריך טעם, שהרי עניות ועשירות בעוה"ז אינו בא על עונשי עבירות שבין אדם למקום אלא על מה שבין אדם לחבירו כדאיתא בשבת (קנא, ב) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ועוד כמה מאמרים וא"כ אחר שהעובד כוכבים מדבר עצמו למנהגי ישראל ומדותיהם שהם רחמנים וגומלי חסדים ע"כ נעשה עשיר ואיך בא לישראל שמדבר עצמו לתושב הזה שאוכל נבלות וכדומה שהוא נעשה אינו מרחם על הבריות ואין לו מדת גמ"ח עד שבשביל זה נעשה מך. והרי התושב עצמו הוא רחמן וגמ"ח אלא שאוכל נבלות.

אבל יש לנו לדעת דכמו בחומר הגוף כל מי שיש לו צורה גבוה מאשר תחתיו החומר שלו חלש יותר. וכאשר הוא מאבד צורתו נפסד חומרם גם כן עד שנעשה גרוע ממה שתחתיו שחומרם בריא עכ"פ גם בלי צורה גבוהה. כמו דומם צומח חי מדבר שחומר של הצומח אם הוא מפסיד כח הצמיחה שהוא צורתו הוא הדין גרוע מחומר הדומם וכן בחי ומדבר. כמו כן הוא בחומר הרוח והנפש. שכל מה שהצורה של אותו הנפש במעלה עליונה החומר חלוש ואם הוא מפסיד מעלה שלו מתקלקלת נפשו ג"כ. ומשום הכי עובד כוכבים שצורת רוחו ונפשו באשר הוא אדם בר דעת שיהא מתנהג בדרך ארץ ובנקיות ובטוב עם הבריות. הצורה הזאת למי שיש לו בשלמות אינה מתקלקלת מהר מה שאין כן ישראל, אשר צורתו הוא עבודת האלהים, אם הוא משחית צורתו זאת, נפסד עמו גם חומר הנפש האנושית, אשר בטבע ישראל להיות נפש נקיה משקוצים יותר מעובד כוכבים, וגם נפש חומלת ומרחמת כפי טבע בני אברהם יצחק ויעקב שיהיו רחמנים וגו'. אבל כ"ז הוא אם אינו משחית צורת נפשו הישראלית, שלזה נברא ונוצר להיות עובד ה' ג"כ.

והנה לעניין שנפסד צורת נפשו האנושית לעניין נקיות ולאכול שקוצים יותר מן הכותי ביארנו לעיל בזה הספר י"א מ"ד וע"ש. וכאן בזה הפסוק רמז לנו הפסוק שהכותי שנעשה תושב שלא לעבוד עבודת כוכבים ולהתקרב לישראל מרגיל עצמו למדות אנושיות של

ישראל להיות חומל ומרחם וכדומה. ומשום זה נעשה עשיר אף על פי שאוכל עדיין נבילות אינו מזיק לו למדת הרחמים וחמלה שהרי לא נתחייב להזהר מנבלות ולא הפסיד צורתו. מה שאין כן ישראל שמדבק עצמו לזה התושב, ואוכל נבילות ומסיר צורתו מלהיות עבודת ה' עליו. הרי זה משחית לבסוף צורתו האנושית גם כן ונעשה אדם רע ואכזר ואז מגיע לבסוף להיות מך.

(הרחב דבר: וכבר ביאר זה המלך החכם ברוה"ק בספר משלי י"ב חמד רשע מצוד רעים ושורש צדיקים יתן. ביאורו דרשע הוא בין אדם לשמים. ורע הוא בין אדם לחבירו. וידוע דיש רשע שטבעו והולדתו להיות טוב ורך לבריות. וכשהוא הולך ומתחבר עם רשע כמוהו. אלא שהשני הוא רע גם כן וכשרואה שאפשר לצוד איזה אדם הרי הוא עושה כל מה שלבו חפץ בלי שום חמלה. והרשע הראשון אינו יכול לעשות כן מפני טבעו הרך. אבל הוא חומד ומתאוה מצוד רעים. להשיג מדת אכזריות שלא יחוש לצעקת הנוגש ונענה. והדבר מובן אחר שהוא חומד מרגיל עצמו לאט לאט עד שהוא משיגה וההרגל נעשה טבע שני. ושורש צדיקים יתן. הוא להיפך אף על פי שאפשר שבטבעו הוא קשה, מכל מקום הלא שורש צדיקים ליתן לחבירו בעל כורחו מרגיל עצמו מצד יראת ה' להיטיב טבעו. ועין עוד מה שכתבתי ר"פ נח בבאור פסוק בישעיה (ג,י) אמרו צדיק כי טוב.)

פרק כה, מח

מח אַחְרֵי נִמְכַר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה-לוֹ אֶחָד מֵאֲחָיו יִגְאֻלְנוּ:

אחרי נמכר וגו'. בא ללמד שמקודם יש להשתדל שלא יהיה נמכר, אך מכל מקום אם נמכר גאלה וגו'. ובתו"כ תניא להיפך, בא ואמר לו הרי אני נמכר יכול הזקק לו ת"ל אחרי נמכר. וגם זה מרומז בלשון המקרא והיינו אם בא לקרוביו לומר אם אין אתם עושים לי כך וכך הריני נמכר לגר. ותהי לחרפה למשפחתי. על זה מרומז שאין צריכים לחוש לדבריו, שאינו אלא כדי להפחיד, וכדאיתא בשבועות (מו,א) עביד אינש דגזים ולא עביד. אבל אחרי שכבר נמכר וגו'. ומכל מקום גם מה שכתבנו אמת ומשמע בפשט המקרא, שאם יודעים שכך הוא עני ועומד למכור עצמו באמת יש לעשות השתדלות שלא יבא לידי כך.

פרק כה, מט

מט או-דדו או בן-דדו יגאלנו או-משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו או-השיגה ידו ונגאל:
או משאר בשרו. שאר בשרו מיבעי. מזה דרשו בתו"כ או משאר בשרו מלמד שהקרוב קרוב קודם. פירוש לא כל שאר בשר שוין. אלא מקצת שאר בשר שהן קרובין יותר. אבל פרש"י קידושין (כא,א) בד"ה לקרוב כו' דזה למדנו מדכתיב או דודו ואח"כ או בן דודו. וכן הוא לשון הרמב"ם הל' עבדים (ב,ז) והקרוב קרוב קודם שנאמר או דודו או בן דודו. וא"כ קשה הלשון או משאר בשרו. ונראה דמזה למד רש"י יבמות דנ"ד ב' בד"ה מה להלן כו' ומצות גאולה מוטל עליו יותר מקרובי האם. משמע שאין לו קרובי האב שיכולין לגאלו מצוה על קרובי האם. ולא נתבאר מנליה לרש"י. ואפשר דלשון משאר בשרו משמע דאפילו הוא מקרובי האם. וא"כ הוא מקצת שארו גם כן יגאלנו אלא ממשפחתו קודם שהוא נחשב לשאר בשרו ממש.

פרק כה, נ

נ וחשב עם-קנהו משנת המכרו לו עד שנת היכל והיה כסף ממכרו במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו:

כימי שכיר יהיה עמו. החשבון של כסף ממכרו יהיה כמו שכיר יום שחוזר בו בחצי היום שהדין אם הוא דבר האבד ידו על התחתונה ואם מחצה יום השני מוכרח ליתן יותר ממחצית השכר, אזי מנכה להשכיר ממחצה הראשון. ואם אינו דבר האבד נותן לו שכר מחצה יום. וכדאיתא ר"פ האומנין (ב"מ עו,ב). הכי נמי נכוי כסף ממכרו אינו דומה אם חוזר ונגאל מיד אחר שנמכר או סמוך ליובל כאשר יבואר.

פרק כה, נא-נב

נא אם-עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מקנתו:

נב ואם-מעט נשאר בשנים עד-שנת היכל וחשב-לו כפי שניו ישיב את-גאלתו:

אם עוד רבות בשנים לפיהן וגו' ואם מעט נשאר בשנים וגו' כפי שניו וגו'. הרי אנו רואים אריכות לשון המקרא ולא כתיב בקיצור כמו לעיל בשדה אחוזה וחשב את שני ממכרו. ע"כ שיש נפקא מינה בדין הנכוי. ובקדושין (כ,ב) איתא היכא דעבד תרי ופש ליה ד' ניתיב ליה ד' מכסף מקנתו עבד ד' ופש ליה תרי, ניתוב תרתי כפי שניו. ואף על פי דמסיק שם עוד דרשה דנתרבה בשנים היינו נתרבה כספו מכסף מקנתו נתמעט כספו כפי

שניו. היינו משום דדייק רב נחמן בר יצחק דאם באו הכתובים רק להא דאי פש ד' או תרתי לכתוב אם עוד רבות שנים או מעט נשאר שנים. אלא עוד יש לדרוש נתרבה בשנים נתמעט בשנים. אבל מכל מקום ודאי עיקר קרא לא להא לחוד אתי שהרי לשון רבות ולשון אם מעט נשאר אינו במשמע אלא שהשנים נשארו הרבה או מעט. וא"כ יש להבין מאי איכא בין פש ליה ד' שנים או שנים. וע' שיטת התוספות שפירוש בהשביח והכסיף. ולפרש"י דלא מיירי בהשביח והכסיף כלל נראה דהכי פירושו דזה ברור שהעובד כוכבים הקונה עבד לשש שנים אין חשבון כל שנה שוה וכמו שכתבתי לעיל גבי שדה אחוזה. (פס',טז) והעובד כוכבים הרי אינו מצווה להלוות בלי נשך וא"כ היה לפי הסברא חשבון צדק לחשוב כסף מקנתו על שנה ראשונה ושניה יותר משנים המאוחרות. ולנכות סך יותר עבור שנים הראשונות שכבר עבד. אבל נגד זה יש חשבון אחר להוקיר מחיר השנים האחרונות יותר מן הראשונות שהרי בשנים המאוחרות כבר הורגל בו ויכול לבטוח עליו יותר מעבד חדש אשר יקנה עתה. ותו, דהנמכר לעובד כוכבים שאינו יוצא אלא ביובל אזי בראשונות יותר בנקל להשיג עבד אחר מבשנים אחרונות שמחירו מועט והבזיון הוא רב שהרי אינו שב לכבודו. וא"כ אם חוזר בו ויוצא בקרוב הרי זה דומה לדבר האבד. ע"כ אמרה תורה שיש לעשות חשבון צדק **אם עוד רבות בשנים** והיינו פש ליה ד' שנים ואינו דבר האבד שעוד יכול להשיג עבד עברי.

מכסף מקנתו. יש לחשוב שתי שנים הראשונות ביוקר מד' שאחריהם.

ואם מעט נשאר בשנים. דפש תרתי. והרי זה דבר האבד **כפי שניו וגו'.** יחשוב כל השנים בשוה ויסלק עבור שתי שנים האחרונות שליש הכסף.

פרק כה, נג

נג פְּשִׁיר שְׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא-יִרְדְּנוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ:

כשכיר שנה בשנה. שלא תאמר דרק בסוף השנה אפשר לחזור בו ולא באמצע השנה משום הכי פירש הכתוב כשכיר שנה שחוזר בתוך השנה. שהרי אינו קנוי הכי נמי עבד האף שגופו קנוי מכל מקום יכול לצאת בפדיון.

לא ירדנו בפרך לעיניך. שיהא מחשב שאין לו תקנה בשום אופן עכ"פ כל השנה. וכמו שכתבתי לעיל מ"ו.

פרק כה, נד

נד ואם-לא ינאל באלה ונצא בשנת היבל הוא ובניו עמו:

הוא ובניו עמו. כשהאב יוצא מחויבים הבנים לצאת מבית העובד כוכבים שהם רגילים להיות שם. והאב משגיח עליהם שלא יכשלו בבית העובד כוכבים באיסורין אבל כשהאב יוצא אין משגיח עליהם משום הכי מחויבים לצאת והיינו שנתן המקרא כאן טעם אחד מנמכר לישראל לעיל פס'מ"א.

פרק כה, נה

נה כי-לי בני-ישראל עבדים עבדי הם אשר-הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם :

כי לי בני ישראל עבדים. שנשתעבדו לי בקבלת התורה. והבנים כשיהיו בבית העובד כוכבים ילמדו ממעשיהם. עוד טעם עבדי הם אשר וגו'. שאני קנייתם ברוב עניין. ע"כ יקרים המה לי שלא ידח מהם נדח.

פרק כו

פרק כו, א

א לא-תעשו לכם אילים ופסל ומצבה לא-תקימו לכם ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה כי אני ה' אלהיכם:

לא תעשו לכם וגו'. גם בהיותכם נמכרים לעובדי כוכבים כפרש"י וכל הנוגע לשמץ ע"ז אין האדון יכול לו להכריחו.

פרק כו, ב

ב את-שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה':

את שבתתי תשמרו. אפילו נמכר לעובד כוכבים ובכלל שבתתי יו"ט גם כן כמו שכתבתי בס' שמות ל"א י"ג. ואסור לעשות אפילו מלאכת אוכל נפש בשביל האדון דדוקא לכם מותר כידוע.

ומקדשי תיראו. כל המקודש לישראל ולגבוה יהא נזהר מלבזות כמו ששומע תמיד בפה העובדי כוכבים. והוא הדין כל ישראל שנטמע בין העובדי כוכבים עליו להיות נזהר ביותר באלו. וכך כתב הספורנו דעיקר מקראות הללו מיירי בעת שישראל משועבדים לעובדי כוכבים.